

---

ma tržni logiki in ekonomski racionalnosti. Gre namreč za paradigmo, ki ne politizira in moralizira. Niti z besedico ne omeni krivičnosti kapitalističnega reda ali problemov, ki so zakoreninjeni v socialnih, ekonomskih in kulturnih strukturah" (str. 155).

V tretjem, zadnjem delu knjige (Družina, partnerska razmerja, otrok in nasilje) se avtor loti še poslednjega izmed osrednjih stebrov in nadzorovalnih mehanizmov družbe - tradicionalne družine. Oglela si jo z viktimološkega gledišča, saj meni, da je družina pomemben viktimogen dejavnik in viktimizator. Tradicionalna družina, torej oče, mati in otrok (raje dva, da ne izumre slovenski rod), prisiljuje svoje člane v izrazito toge življenjske in vedenjske vzorce, ki posamezniku kratijo svobodo. Zato ne preseneča, da so se razvile alternativne oblike oblikovanja družinskih skupnosti. Kljub temu je tradicionalna nuklearna družinska skupnost ideološko še vedno dojeta kot najbolj prestižna oblika vparjanja, zato so in bodo alternativci deležni večjega ali manjšega pritiska in celo diskriminacije.

Funkcija družine naj bi bila tudi v tem, da bi njenim članom nudila zasebnost. Vendar to drži le deloma. Človek se iz bučnega javnega življenja ali službe sicer umakne v pristan domačega ognjišča, kar s stališča svobode pomeni, stopiti z dežja pod kap. Posameznik, uskladiščen v bližini trajno žarečega ognjišča, nima niti svobode niti zasebnosti, saj ga oblegajo žena/mož in otročički. Umakne se lahko le še na stranišče, a še to za kratek čas. Posamezniku je tako bistveno otežena ali celo onemogočena potreba po zasebnosti in svobodi. Iz tega izvira vrsta konfliktov in napetosti, ki se kaj hitro lahko sprevržejo v psihično ali fizično nasilje.

Avtor se končno loti tudi nasilja nad otroci. Najprej opozori, da je lahko otrok kot tak vir nasilja nad žensko, ki naj bi ga rodila. Zaradi izrazitih patriarhalnih korenin se v sodobni družbi še vedno pričakuje, da mora ženska imeti

otroka, saj je to normalno. Ženska je na ta način soočena s psihičnim/socialnim pritiskom oziroma nasiljem. Če ima/dobi otroka, je po prevladujoči miselnosti prisiljena v opravljanje službenih in gospodinjstskih obveznosti, kar predstavlja dvojno breme, ki ni daleč od nasilja. Kanduč pravi, da je svojevrstno nasilje t.i. normaliziranje otroka, vzgoja, ki ga pripravlja na heteronomno šolanje in delo, poneumljanje, privajanje na potrošništvo, zatiranje aspiracij, originalnosti, igrivosti, perpetuiranje obstoječih oblik družinskega nasilja itd.

Knjiga Onkraj zločina in kazni predstavlja pronicljivo, duhovito in provokativno čtivo, ki bralca ne bo pustilo ravnodušnega. Obsežna kriminološka problematika je obravnavana izrazito kritično in nekonvencionalno, kar je bilo v slovenskih logih v preteklosti in je tudi še danes redkost. V sklepni misli pričujoče predstavitev gre poudariti, da je družba (skupaj s temeljnimi družbenimi podsistemi/ustanovami), ki jo v ustaljenem teoretičnem diskurzu označujemo kot demokratično, v avtorjevi optiki predvsem kolosalna institucija discipliniranja.

Urban SUŠA

Jutta Weldes (ur.)

To Seek Out New Worlds. Exploring Links between Science Fiction and World Politics.

Palgrave Macmillan, New York in Houndmills 2003, str. 230, \$24,95 (ISBN 1-4039-6058-5)

Znanstvena fantastika (ZF) je "najbolj pogosto ekstravagantna projekcija, vendar kvalitativno nič drugačna od realnega sveta produkcije," je v članku *Simulaker in znanstvena fantastika*, - eni od analitičnih klasik ZF žanra z začetka devetdesetih let 20. stoletja - zapisal Jean Baudrillard (1991) in dodal, da so v "vesolju pred-industrijske dobe, utopije kontraponirale idealni

alternativni svet. V potencialno neomejenem vesolju produkcijske dobe, pa [ga] znanstvena fantastika povečuje s tem, ko multiplicira možnosti sveta samega." Lahko bi rekli, da so tem sklopom sledili avtorji prispevkov v zborniku *To Seek Out New Worlds*, saj so vzeli v precep znanstvenofantastične svetove in v njih poiskali preslikave realnega sveta, hkrati pa tudi presežke, ki bi se utegnili pokazati kot uporabni pri analizi realnosti. Kot sicer pove tudi že podnaslov knjige, avtorji v tej mogoče nekoliko neortodoksni zbirki tekstov iščejo povezave med znanstveno fantastiko in svetovno politiko.

"Izgleda, da realnost ni več to, kar je v Mednarodnih Odnosih nekdaj bila," je pred skoraj desetletjem ugotavljal eden od avtorjev, ki je poskušal zaobseči nekatere temeljne značilnosti preučevanja mednarodnih odnosov v času po koncu hladne vojne. Takrat so se dediči realistične paradigme, ki je desetletja diktirala dogajanje v tej disciplini, soočili z resno krizo identitete. Mednarodni odnosi so bili namreč ujeti v neustreznem razumevanju globalnega političnega življenja, saj mu je botrovala dihotomizirana logika, katere predpostavke so temeljile na ločevanju med kraljestvom "empiričnega" dejstva in "teoretiziranega" vtidenja, ki iz njega tako ali drugače (induktivno ali deduktivno) izhaja. Ravno to pomanjkanje temeljev oziroma vakuum, v katerem se je znašla tako ameriška zunanja politika kot - na nekoliko drugačen način seveda - disciplina mednarodnih odnosov se kaže kot *leitmotiv* za nastanek tega zbornika. Navsezadnje do sklepa, ki je na las podoben prej navedenemu, pride tudi Iver B. Neumann. Ta je v zborniku prispeval esej o diplomaciji in imperializmu v televizijski seriji *Star Trek*, v katerem ugotavlja, da so tuja bitja v treh desetletjih trajanja serije zvesto sledila problematiki, značilni za sodobne "sovražnike" v ameriški zunanji politiki. Če je bilo nekoč v tujih bitjih zlahka prepoznati obrise sovjetske grožnje, je v devetdesetih grožnja

postal *borg*, nedefinirano kolektivno bitje, ki se ga ne da povsem jasno zamejiti, torej vseprisotna nevarnost, ki nemalo spominja na "teroristično nevarnost".

Urednica Jutta Weldes pravi, da je "proces odtujitve v središču tega žanra," (str. 4) in v izhodišče zbornika postavi teorem, po katerem "popularna kultura reproducira obstoječe odnose moči in jo [zato] lahko preučujemo, da dobimo vpogled v značilnosti in delovanje svetovne politike" (str. 7). Temu vodilo potem v svojih prispevkih sledi še osem teoretikov mednarodnih odnosov oziroma politologov, ki do nekaterih ključnih fenomenov sodobne globalne politične realnosti pristopajo skozi predstave, kakršne ponujajo ZF dela. Pri tem se - tudi zahvaljujoč poglobljenim in konsistentnim analizam avtorjev tako na polju teorije kot obravnavanih del - ZF kristalizira kot izjemno jasen odsev tendenc v politični realnosti. Navsezadnje "kultura zaobsega raznovrstnost diskurzov, skozi katere se vzpostavljajo pomeni in producirajo prakse" (str. 6) in je zato mogoče prek preučevanja kulturnih fenomenov razumeti politično realnost, pa čeravno skozi prizmo "marsovcev" in "vampirjev".

Če to apliciramo na *tujce* in njihove reprezentacije v popularni kulturi, se pokaže, da ti niso le "tam zunaj" ampak tudi "tukaj", med nami. Zato niti ni nerazumno vzpostaviti povezave med tujci na filmu (ali v literaturi) in tujci v političnem življenju, saj oboji označujejo meje, ki se ne smejo prečkati (str. 80). Konec hladne vojne je namreč središčen za revival *tujcev* v devetdesetih letih 20. stoletja. Izguba osrednjega sovražnika (Sovjetske zveze) je v ZDA ustvarila precejšnjo zmedo pri formuliranju njene zunanje politike in začelo se je neskončno iskanje novih groženj. V popularni kulturi so *tujci* postali nadomestek za sovražnika, ki ga je treba šele najti, med drugimi so se v tej skupini, poleg vedno aktualnih Azijcev, znašli še kometi, asteroidi, teroristi in

---

ново vstajajoča Rusija. Kaže se, da strah pred tujci - naj bodo to zemeljski ali tisti iz vesolja - vedno doseže nek vrhunec v času družbene negotovosti, ko "erozija prej obstoječih hierarhij, razrednih odnosov in struktur avtoritete, na dan pritegne težavna vprašanja varnosti, identitete in stabilnosti" (str. 85).

Vprašanje identitete sicer tako ali drugače prepreda vse eseje, od tistih, ki se ukvarjajo z *Zvezdnimi stezami in Buffy - izganjalno vampirjev, do Stalkerja in Matrice*. K razmisleku pa nas bržkone najbolj pritegne izvrstna Lipschutzova analiza glavnega lika iz filma *Falling Down (Prosti pad)*, čeravno je ta vseprej kot zgleden primer ZF, ki se odpravi na uničevalen pohod po soseskah Los Angelesa, med katerim ugotovi, da mu je "domače" mesto, s svojimi latinskimi, kitajskimi in drugimi "tujimi" četrtmi, povsem neznano. V tem procesu *spoznavanja* svojega življenjskega okolja, pa sam postane tujec, četudi je bil še na začetku filma povsem običajen pripadnik srednjega sloja, ki je "skrbel za varnost domovine" (str. 87). Razpravo o tujcih nadaljuje analiza filmske klasike ZF žanra *Blade Runner (Iztrebljevalec)*, v katerem *tujci* resda pridejo iz vesolja in so le roboti (replikanti), so pa zato "bolj humani od ljudi", kot pravi njihov vodja. Njihov nastop se kaže kot prizadevanje tujcev po pripadnosti/članstvu v politični skupnosti, kar jim je zaradi tega ali onega razloga onemogočeno. Skratka, tujce se v ZF prikazuje kot nenehno prisotno grožnjo, ki ima težnjo ali moč, da bi - če ni zaustavljena - absorbirala, uničila, ali subvertirala in preoblikovala politično telo. Posledično velik del ameriške popularne kulture vabi in celo spodbuja nasilje in vojno proti tujcem, pri čemer je najpomembnejša nemara ravno brutalna neposrednost, s katero se v ZF predstavlja tujce in nato nastopa proti njim. Gre torej za nekaj, na kar ne morejo pristati niti mediji niti politika in se potemtakem ravno ZF kaže kot tisti lakmusov papir, na katerem se kristalizirajo dejanska politična in družbenih razmerja.

Skozi razpravo o tujcih in identiteti ter ogroženosti moralne in materialne skupnosti (nacije), do katere avtorji pridejo skozi analizo ZF del, pa jih pravzaprav pripelje do problematiziranja *mitov*, ki utemeljujejo sodobno/moderno svetovno politiko. Tako pridejo do ugotovitve, da so ti preseženi in je zato potrebno šele najti koncepcijo, ki bo sposobna spoprijeti se "s stanjem nedoločnosti, naključnosti in spreminjanja," (str. 169), ki je značilna za sodobnost. Gre za epistemološko in ontološko krizo, najbrž še najbolj izrazito ravno v disciplini mednarodnih odnosov, nesposobnosti razumevanja in pojasnjevanja dogodkov iz sodobnega vsakdanjika, saj ti presegajo konvencionalne kategorije razumevanja in delovanja svetovne politike. Tako pa se avtorji soočijo z nemara ključnim problemom sodobne politične teorije (politične filozofije, teorije mednarodnih odnosov) s prehoda tisočletja - z vprašanjem suverenosti.

Suverenost, pa najsi bo v izrazju klasične *westfalijanske* koncepcije ali v izrazito *foucaultovskem* pojmovanju, se uprizarja tako v nadaljevanjih *Buffy-izganjalno vampirjev* kot v *Stalkerjevi Zoni*, v ekranizaciji stripovske klasike *Starship Troopers* ali v *Zvezdnih stezah*. Znanstveno fantastiko je tako mogoče razumeti kot inkarnacijo materialistične interpretacije zgodovine, ki pa nam po drugi strani omogoča prepoznati, da je mehanizem suverenosti antagonistične narave in je tak vedno bil. Na eni strani gre za klasično razumevanje vesolja oziroma prostora kot nečesa, kar je potrebno osvojiti, izprazniti in odstraniti njegovo drugost, tujost. To je skratka pogled na mednarodni sistem, vedno znova potrjen v ZF filmih, kjer gre za potovanje, ki je osnovno pripovedno gonilo žanra in je navadno usmerjeno navzven v raziskovanje neznanega, srečevanje in podrejanje; pogled na svet tesno nadzorovanih meja, ki pa nas hkrati spodbuja v iskanje moči, v teritorialno požrešnost, željo po osvajanju, v strah pred in željo

po neznanemu. Vesolje se pri tem pojavlja kot kraj avantur in osvajanj, te pa neizbežno spominjajo na zelo zemeljske kolonialistične podvige. Na drugi strani se suverenost problematizira kot vprašanje konstituiranja subjektivnosti, kot *agambenovsko-foucaultovska* dilema med golim življenjem, katero še ni politična kategorija, in državljanstvom v nacionalni državi, ki predstavlja subjekt in objekt politične oblasti. Takšno življenje - državljansko - namreč postane temelj nacionalne države in njene legitimnosti ter nosilec vseh pravic, saj se v njem izpopolni prehod suverenosti, dane od boga (v osebo/funkcijo kralja), proti obliki nacionalne suverenosti, ki jo danes povezujemo z nacionalno državo (skozí proces "politizacije golega življenja preko biopolitike"). Povedano drugače, politizacija golega življenja poteka prek principov vključevanja in izključevanja, izničevanja razlik na eni in njihovega poudarjanja na drugi strani, na tem je potem utemeljena tudi suverenosti in je torej "nekaj pošasti sem ter tja potrebno, da nas spomnijo, da smo ljudje" (str. 106). Gledano s perspektive suverenosti potemtakem uničevanje vampirjev ali drugih vesoljcev postane "neke vrste policija, vzdrževanje, pravzaprav *obnavljanje* moralnih meja družbenega prostora" (str. 106).

Sklenili bi lahko, da se ZF žanr vsebinsko ne ukvarja pretirano s kompleksnostmi svetovne politike. Nasprotno, njegove teme so praviloma omejene na sterilne liberalne konstrukte, kot na primer demokracija proti diktaturi, svoboda proti enakosti ali izkoriščanje proti samoodločbi. Istočasno pa je ZF tudi žanr onostranstva, saj je v njem mogoče najti eksperimentalne variante, ki presegajo tiste, katere bi označili za konvencionalne. S tem pa lahko postane dobra protiutež literaturi o mednarodnih odnosih, ki je prej usmerjena k povečevanju nasprotnega, ponujanju razredčenih konvencionalnih pristopov in izoliranju tistih bolj disidentskih in eksperimentalnih. Shematično je

zbornik *To Seek Out new Worlds* razdeljen na tri sklope. Prvi z naslovom *World Politics in outer space (Svetovna politika v vesolju)* se ukvarja s preslikavami svetovne politike v ZF delih, drugi pa pod naslovom *Aliens among us (Tujci med nami)* več pozornosti posveti identitetam v ZF in zunaj nje, pa tudi vprašanjem formiranja in utrjevanja skupnosti. Tretji sklop, *Future Worlds: Alternative imaginings (Svetovi prihodnosti: alternativne imaginacije)*, ki je s stališča politične teorije mogoče najbolj zanimiv, v ZF delih išče nove imaginacije, ki bi utegnile oplemenititi *mainstream* znanstveni diskurz.

Prispevke v *To Seek Out New World* in delo kot celoto bi veljalo označiti za enega redkih primerkov navdahnjene publicistike. Lahko bi celo rekli, da gre pravzaprav za neke vrste izumirajočo "veselo znanost", ki se ne pusti zamejiti v vsakdanjo akademsko resničnost. Ravno nasprotno, z veliko mero domišljije se poda globoko v svet fantazijskih junakov, od koder nadvse učinkovito postavlja ogledalo realnemu svetu z resničnimi akterji. Delo je poleg tega mogoče brati na različne načine, v njem namreč utegnejo najti zanimiva zhodišča tisti bolj humanistično usmerjeni ljubitelji ZF, po drugi strani pa bi morala vsebina vsekakor pritegniti družboslovce, ki jim lahko služi tudi kot navdih za iskanje novih razsežnosti njihovega raziskovanja. V prvi vrsti pa gre za odliččen katalizator naivnega realizma, ki ga je še posebej v mednarodnih odnosih neredko preveč. Končno pa lahko to delo beremo tudi kot posredovanje pri *bližnjih srečanjih* med znanstveno fantastiko in teorijo, ki jima ravno Baudrillard, s katerim smo ta prispevek začeli, navsezadnje namenja enaki usodi: "stapljanje in netočnost jima postavljata konec kot specifičnim žanrom."